

टरिगाउँ गा.वि.स.दाङका दलित थारूहरूको सामाजिक र सांस्कृतिक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत नेपाली
इतिहास, संस्कृति तथा पुरातत्व केन्द्रीय विभागमा स्नातकोत्तर तहको
आंशिक परिपूर्तिको लागि पेश गरिएको

शोधपत्र

शोधकर्ता

निना कुमारी राई

रोल नं. : २८००३४

रजिष्ट्रेशन नं. ७-१-३२०-८७-९९

नेपाली इतिहास, संस्कृति तथा पुरातत्व केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७० वैशाख

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली इतिहास, संस्कृति तथा पुरातत्व केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

शोध निर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्वविद्यालयद्वारा निर्धारित पाठ्यक्रम अनुसार नेपाली इतिहास, संस्कृति तथा पुरातत्व विषयको स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नको निमित्त मेरो निर्देशन तथा सहयोगमा निना कुमारी राईले “टरिगाउँ गा.वि.स.दाङका दयित थारूहरूको सामाजिक र सांस्कृतिक अध्ययन” विषयक शोधपत्र तयार गर्नुभएको हो । म उहाँको कार्यप्रति सन्तुष्ट छु र प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनको लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....
डा.डिल्ली ओली

(शोधनिर्देशक)

नेपाली इतिहास, संस्कृति तथा पुरातत्व केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय, कीर्तिपुर, काठमाडौं

मिति : २०६९/ /

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली इतिहास, संस्कृति तथा पुरातत्व केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

विभागीय स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकायअन्तर्गत नेपाली इतिहास, संस्कृति तथा पुरातत्व केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर तहका निम्ति निना कुमारी राईले तयार पार्नुभएको “टरिगाउँ गा.वि.स.दाङका दयित थारूहरूको सामाजिक र सांस्कृतिक अध्ययन” विषयको शोधपत्र समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर उपाधिको लागि उपयुक्त ठहरिएकाले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

.....	.....	.....
डा.डिल्ली ओली		डा.धनबहादुर कुँवर
शोधनिर्देशक	वाच्य परीक्षक	विभागीय प्रमुख

मिति : २०६९/ /

धन्यवाद ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र “टरिगाउँ गा.वि.स. दाङका दयित थारूहरूको सामाजिक र सांस्कृतिक अध्ययन” त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत नेपाली इतिहास, संस्कृति तथा पुरातत्व केन्द्रीय विभाग अन्तर्गतको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्त गर्न आंशिक परिपूर्तिको लागि तयार गरिएको हो ।

यस शोधपत्रलाई पूर्णता दिने क्रममा यस शोधकर्तालाई विभिन्न व्यक्ति र संघ सस्थाबाट प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा महत्वपूर्ण सहयोग र सुभावा प्राप्त भएको छ । यस शोधपत्रको लेखनको क्रममा सुरुदेखि अन्तसम्म आवश्यक सर सल्लाह तथा सुभावा लगायत आवश्यक पाठ्यसामग्रीहरू समेत उपलब्ध गराउनका साथ आवश्यक मार्गनिर्देशन दिनु हुने नेपाली इतिहास, संस्कृति तथा पुरातत्व, केन्द्रीय विभागका आदरणीय गुरु तथा शोधपत्र निर्देशक डा.डिल्ली ओलीज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । त्यसैगरी प्रस्तुत शोधकार्य तथा प्रतिवेदन लेखनको सिलसिलामा आफ्नो अमूल्य समय दिई आवश्यक सहयोग गर्नु हुने नेपाली इतिहास, संस्कृति तथा पुरातत्व केन्द्रीय विभागका विभागीय प्रमुख डा.धनबहादुर कुँवरप्रति आभार प्रकट गर्दछु । साथै यस शोधपत्र लेखनका क्रममा आवश्यक सल्लाह तथा स'भावा दिन'ह'ने प्रा.डा वीणा पौड्याल तथा विभागका सम्पूर्ण गुरुजनहरूप्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्रलाई स्तरीयता प्रदान गर्नको निम्ति थारू समुदाय सम्बन्धी आफ्ना लेखहरू र अन्य सान्दर्भिक पुस्तक तथा विवरणहरू उपलब्ध गराउँदै आफ्नो महत्वपूर्ण समय र विचारहरू समेत दिई निरन्तर सहयोग गर्नु हुने डा.गोविन्द आचार्य तथा जनक चौधरीप्रति पनि हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । त्यसैगरी स्थलगत अध्ययनको क्रममा आवश्यक स्रोत सामग्री जुटाई दिनुको साथै मौखिक विवरणहरू सहित सहयोग गर्नु हुने दाजु के.वी.चौधरी र पढ्हा गाविस वडा नं. ४ निवासी नारायण चौधरीप्रति पनि हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

यस शोधकार्यको लागि सुरुदेखि नै निरन्तर रूपमा सहयोग एवं हौसला प्रदान गर्नु हुने मेरी आमा चन्द्रा राई तथा दाजु पुरुषोत्तम राईप्रति पनि आभार प्रकट गर्दछु । त्यस्तै आफ्नो व्यक्तिगत संकलनमा रहेका पुस्तक तथा स्रोत सामग्री उपलब्ध गराई

सहयोग गर्नु हुने सहपाथी कर्ण महर्जन र यस शोधपत्रलाई सक्दो छिटो एवं शुद्ध टाईप गरी सहयोग गर्नु हुने भेराइटी स्टेशन डिल्लीबजारका किरण कार्कीप्रति पनि धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । अनत्यमा यस शोधकार्य तयार गर्ने क्रममा तथा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग गर्नु हुने मेरा साथीहरू तथा सम्पूर्ण महानुभावहरूप्रति हार्दिक कृतज्ञता तथा धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

शोधार्थी

निना कुमारी राई

विषय सूची

शोधनिर्देशकको सिफारिस	क
विभागीय स्वीकृति पत्र	ख
धन्यवाद ज्ञापन	ग
विषयसूची	ड-छ
पहिलो अध्याय : शोध परिचय	
१.१ परिचय	१
१.२ समस्या कथन	३
१.३ अनुसन्धानको उद्देश्य	४
१.४ अनुसन्धानको महत्व	४
१.५ पूर्वसाहित्य समीक्षा	५
१.६ अध्ययनको सीमा	७
१.७ अनुसन्धान पद्धति	८
१.७.१ प्राथमिक स्रोत	८
(क) प्रत्यक्ष अध्ययन तथा अवलोकन	८
(ख) अन्तर्वार्ता	८
(ग) तथ्याङ्क संकलन विधि	८
(घ) अनुसन्धान ढाँचा	९
(ङ) नमुना छनौट विधि	९
१.७.२ द्वितीयक स्रोत	९
दोस्रो अध्याय : अध्ययन क्षेत्रको परिचय	
२.१ दाङ जिल्लाको भौगोलिक स्थिति	१०
२.२ दाङ जिल्लाको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि	१२
२.३ टरिगाउँ गाविसको परिचय	१४
तेस्रो अध्याय : थारू जातिको परिचय	
३.१ थारू जातिको ऐतिहासिकता	१६
३.२ दाङ जिल्लाका थारूहरू	१८

३.३	दाडका दलित थारूहरू	२०
३.४	दलित थारूका थरहरू	२२
३.५	शारीरिक बनोट	२२
३.६	स्वभाव	२३
३.७	गाउँवस्ती, परिवार	२३
३.८	पहिरन	२५
३.९	खानपिन	२६
३.१०	घरेलु उद्योग	२६
३.११	पेशा	२७

चौथो अध्याय : दलित थारूहरूका मुख्य संस्कारहरू

४.१	जन्म संस्कार	२९
	४.१.१ घटवा करैना	२९
४.२	मुण्डन (मुड्भ्वाज) संस्कार	३०
४.३	भ्वाज (विवाह) संस्कार	३१
	४.३.१ मागी विवाह	३२
४.४	मृत्यु (उद्धार) संस्कार	३६

पाँचौ अध्याय : दलित थारूहरूले मनाउने चाडपर्वहरू

५.१	चाडपर्व	३९
	५.१.१ माघी अर्थात् माघे वा मकर संक्रान्ति	३९
	५.१.२ अष्टमिक (कृष्ण जन्माष्टमी)	४२
	५.१.३ अट्वारी (अत्वारी)	४३
	५.१.४ बड्या दश्या (दर्शौ)	४४
	५.१.५ तिहार	४६
	५.१.६ रामनवमी	४७
५.२	थारूहरूले पुज्ने देवी देवताहरू	४८

५.३	टरिगाउँका दलित थारूहरू र सामाजिक परिवर्तन	४९
५.३.१	बसाई सराइ	४९
५.३.२	अन्तरजातीय सम्बन्ध	५०
५.३.३	शिक्षा तथा चेतना	५१
५.३.४	सरकारी नीतिमा परिवर्तन	५१
५.३.५	राजनीतिक परिवर्तन	५३
५.३.६	यातायात, संचारको विकास	५३
५.३.७	द्वन्द्वको प्रभाव	५४
छैटौँ अध्याय : सारांश तथा निष्कर्ष		
६.१	सारांश	५५
६.२	निष्कर्ष	५६
परिशिष्ट १: प्रश्नावली		५८
परिशिष्ट २: अध्ययन अनुसन्धानको क्रममा शोधकर्ताले अन्तर्वाता लिएका सम्बन्धित विज्ञ तथा ज्ञाताहरूको नामावली		५९
सन्दर्भसामग्रीहरू		६०
दलित थारूहरूको संस्कृति भल्कने तस्वीरहरू		६३